

KAYNAYAN SOĞUK

1997

Suyun altına inmek, dağlara tırmanmak, sokaklarda gezmek... Yeniden, tekrar baştan başlamak, kelebekleri, kuşları, balinaları, ağaçları, arıları, sübyeleri, böğürtlenleri izlemek...

Hayatın döngüsünü anlamaya başlamanın verdiği garip itici gücün etkisiyle uzayan, yorulmak bilmeyen çalışmalar, çalışmalar.

Sonra aniden bir gün aslında yaşayanın sadece organik oluşumlar olmadığını fark etmek ve doğa ile dostluğumuzda çok daha değişik bir boyuta atlamak. Hayat kavramı ile canlılığı yeniden değerlendirmek, cansız kabul ettiklerinizin nasıl da canlı olduğunu, bunun diğer hayatlara nasıl hükmettiğini görmek. Sistemlerin kavramlaşmasını izlemek ve "hayat" kelimesinin aslında neyi anlattığını buluvermek.

Sizi bir canlının sarmaladığını düşünün, içine girdiğinizi ve kalp seslerini duyduğunuzu hayal edin. O kimyasal reaksiyona parmaklarınızla, yüzünüzle, her yerinizle dokunduğunuzu ve aslında soğuktan değil, ama bunu anlayıvermenin ürpertisiyle titrediğinizi varsayın.

Siz hiç kendi başına yaşayan, kalbi atan, damarlarından kan akan, kızan, üzülen, içinde başka hayatlar barındıran ve sürekli değişen bir canlının içine daldınız mı?

Burdur'un Yeşilova ilçesine geldiğimizde altimetremiz 1250 metreyi termometremiz ise -3 dereceyi gösteriyordu.

Antalya'nın ılık havasından sonra kışın bu zamanında daha iyisi can sağlığı diye düşündük. Eşeler dağını tırmanıp kuzeyde aniden kesiliveren son ucunun yamacına kurulmuş Yeşilova'ya girerken karşımıza çıkan gölün içinde bizleri nelerin beklediğini hayâl etmeye çalışarak Değirmen köyüne doğru yolumuza devam ettik. Gölün en derin tarafına yakın olan bu köyün içinden geçen yol, aynı zamanda gölü kıyısından çevreliyordu. Daha önceki keşif gezimizde edindiğimiz bilgilerden yararlanarak planladığımız dalış noktamıza ulaştık. Burası, Güneyden esen soğuk rüzgârı kesen bir burnun hemen arkasıydı. İki grup hâlinde dalacaktık, ama herkes arabalardan inmiş ellerini ovuşturuyor, başlar omuzların içine çekilmiş birisinin hareket işaretini vermesini bekler gibi öylece duruyordu. Sadece ışığı ile dahi olsa tepemizdeki güneşin suda yaptığı oyunlara çoktan dalmıştık bile. İlk grup keşif dalışı yapacak ve ikinci grubun kısıtlı zaman içinde nasıl bir çalışma yapması gerektiğini kestirmeye uğraşacaktı. Dr. Figen Sarıgül, Gökçek Algın ve Dr. Behlül Baydar'ı yanıma alarak ilk grup dalışını planlamaya başladık. Tahsin Ceylan ve Ömer Baklavacı,

Oktay Özel, Mustafa Özgül ve Fikret Akar'dan oluşan diğer ekibin başında ikinci grup olarak dalış yapacaklardı.

Soğuk havadan kurtulmanın en kolay yolu bir an önce suya girmek diye düşünüyorduk. Dalış noktamızla ilgili ön bilgide gölün sahilden itibaren oldukça dik bir yamaç şeklinde 187 metreye alçaldığı görülüyordu. Büyük bir olasılıkla görüş de yeterli olmayacaktı ve irtifa şartlarını göz önünde bulundurmak zorundaydık. 35 metreye 15 dakika dip zamanı vererek ikinci grubu kıyıda bırakıp bu garip suya ilerledik. Sığ alanda biriken milin içinden kurtularak kendimizi suya bıraktığımızda soğukla ilgili fikrimizi yeniden gözden geçirmemiz gerektiği gerçeği artık donmuştu. Su sıcaklığı 4 derecedeydi ve şimdiden dudaklarımız bu kaynayan soğuğun içinde büzüşüp gitmişti. İşaretleşip alçalmaya başladık.

Çevre halkı gölü sanki pek sevmiyor gibiydi. Belki bu bir cins korkunun yarattığı garip bir boyun bükme idi. Sakin görünüşüne karşın sadece geçtiğimiz yıl sekiz talihsiz insana görkemli bir mezar olan bu göle sempati duymaları zor olmalıydı. Doğal olarak onun bu can alıcı tavrı, önlenemez efsaneleşmesinin nedenlerinden birisiydi. Geçtiğimiz aylarda sit alanı ilân edilmesiyle çevresindeki baraka misali lokanta sahiplerini yerinden etmiş, yıkıcılığını bu şekilde de göstermişti.

Aynalı, aynasız sazanlar gölün en geniş nüfusa sahip canlı topluluğuydu. Görünüşe bakılırsa üç metre boyundaki küvetimsi bakalit tekneden başka su üstünde durabilecek başka hiç bir araç yoktu. Paçalarımı sıvayıp bu suyun tenime değmesini istedim. Sonunda suyun boyu paçalarımı geçmişti tabii ama doğanın o gizemli dokunuşu o kadar yumuşak ve gerçekti ki daha fazlası olmalıydı. Kil tabakasının içine batan ayaklarımın parmak aralarında kalan çamuru buz gibi suyun doyurduğu bir yalakta yıkadım. Ömer de dokunmuştu doğanın bu kadife suyuna. Konuşmadık. Ne istediğimizi biliyorduk.

Aslında Eşeler dağı böyle birden bire bitivermiyordu. Binlerce, milyonlarca yıl önce bu kısım çökmüştü. Bu çökmenin sebebi jeolojik yapının bol miktarda kalker içermesiydi. Çöküntü doğu tarafında oldukça belliydi ve açılan derin çanağa dolan suyun oluşturduğu bu gölün en derin kısmını Kayadibi taşı denen bu doğu falezinin hemen dibinde bulacaktık ki burada derinlik 187 metreye kadar iniyor ve Salda ülkesinin en derin göllerinden birisi ünvanını alıyordu. Çapı yaklaşık 7 km olan ve 44-45 km²'lik alanı tutmuş bir daireyi andıran göl o kadar derli toplu görünüyordu ki burasının bir krater gölü olduğunu düşünmek işten bile değildi. Göl, her tarafından içine koşuşan çaylarla besleniyordu. Bunlardan en büyüğü kuzeyde Değirmendere çayıydı ve bu çayların taşıdıkları alüvyon çay ağzlarında gölü sığlaştırıp garip şekilli deltalar oluşturmuşlardı.

İnişe başlamamızla birlikte ortamın beklediğimizden değişik olacağını anlamıştık. Alçaldıkça su sıcaklığı tersine artıyordu ve mükemmel bir görüşün önümüze serdiği bembeyaz bir çölün ortasındaydık. İnce bir toz dibe çökmüş ve üzerindeki her cisme kontrast yaratarak hoş bir manzara oluşturmuştu. Bu aslında zehirin doğada hep yaptığı gibi zehirini güzelliği ile çekici kılması, kamufle etmesinden başka bir durum değildi. Suyun berraklığının nedeni de buydu: ARSENİK. Planktonun bu zehirde hayat bulması neredeyse imkânsızdı. Beyaz toz çölünde hayat, ancak küçük vahalar hâlindeydi. 30 metre derinliğe geldiğimizde ilginç kaya öbeklerinin içine yuvalanmış küçük balıkların ışıltısı, şaşkınlığımızı arttırdı. Bir cins süngerin içinde kendilerine yuva yapmış alışılmadık ziyaretçilerini biraz temkinli izliyorlardı. Bu metreye kadar başka hayat izine rastlamamıştık, ama altımızda dümdüz uzanan duvarın çekiciliğine kapılmamız gerçeği bu puslu daveti arkamızda bırakıp planladığımız rotada

kalmamızın iyi olacağını söylüyordu. Üşümüştük. Acaba bu gölde de bir "canavar" var mıydı?*

Halkın göle karşı soğuk davranışını anlamak olasıydı. Suyu uzak yayla insanı için tehlikeli bir dost sayılırdı. Üstelik çevre köylerin her hanesinden bir can almış bu göle bel bağlamanın ne tür bir anlamı olabilirdi? O değil miydi günlerce kıyısında ağıt yaktıkları, haftalarca sahilinde durmaksızın gezerek aldığını geri vereceği umudunu sürekli alevli tutmaya çalıştıkları? İşte öylece dursundu. Ayağı hafif aksayan bir köylü yanımıza gelip bizimle ilgilenmişti. Bu gölde gördüklerini anlatıyordu. "Bazen" diyordu, "aha bu göl adamı böyle içine çeker". Dinliyorduk. Parmaklarını birleştirip elini yukarıdan aşağıya doğru çekerek gösteriyordu. "Soonracıma cenderme dolaşır gayri on gün etrafında da bulemez garibimi. Ben size gitmen deyyom, emme siz biliyonuzdur herhal?" Cevabımızı merak ediyordu. "Bilmiyoruz dayı" dedim. "Biz neyi bilebiliriz ki. O kadar küçüğüz, o kadar noktayız ki sadece bu göl bile ömrümüzü alır." Kafasını sallıyordu. "Alır, alır" dedi.

Gerçekte gölün bu kadar çok kişinin hayatına mâl olması pek de onun suçu değildi. Beslenme noktasında çayın göle taşıdığı milden başka bütün kıyı şeridi ve öyle zannediyorum koninin dibine kadar bütün taban yüzeyi çok kaygan bir tabakayla kaplıydı. Yer yer kayalıklar dışında sert bir alana rastlamak neredeyse imkânsızdı. Özellikle scuba ünitesi yüklü iken insan kıyıda beline kadar bu çamura gömülebiliyordu. Ne ki çamurun aşırı yapışkanlığı, suyun hareketiyle bile havalanmasını engellediğinden sürekli iyi görüş vardı. Sahilden, özellikle yaz aylarında serinlemek amacıyla göle girenler bu çamurun ayakları altında kaymasıyla önce dengelerini kaybedip içine yuvarlanıyorlar sonra panik halinden dolayı ayaklarını saplandıkları yerden kurtaramıyorlardı. Belki iyi yüzme bilmek bile bu gibi durumlarda fayda etmiyordu. Kaldırma oranındaki düşüklük ve konik dip yapısı sahildeki umudun günlerce sürecek bir eziyete dönmesine neden oluyordu. Dahası, gölün kuzey kıyılarına yakın yerlerdeki "gider" noktalarıydı. Göl çok zengin kaynaklarla beslenmesine karşın seviyesi ya yükseliyor ya da düşüyordu. Bunun nedeni, diğer göl ya da yeraltı su kaynaklarına bağlı bir sistemin oluşmuş olması ve suyun buradan tahliyesiydi. Doğal olarak bu noktalarda çok kuvvetli çekişler vardı. Belki de aşağıya indikçe artan su sıcaklığı fenomenini bu sistemin yarattığı bir hidrotermal akıntıya bağlamak gerekiyordu, ama daha çok öngörülebilecek olanı gölün "canlı" olmasıydı.

Yüzeye vardığımızda giriş noktamızdaydık. Sahilde bekleyen grubun sabırsızlığı belli oluyordu. "Soğuk" dedi Figen, "çok soğuk." Tahsin Ceylan çoktan kuru elbisesini giymiş fotoğraf makinasını son kez kontrol ediyordu. Çamuru aşarak yanlarına geldik. Onlara izlemeleri gereken yol hakkında kısaca bilgi verdim. Parmaklarımdan birisi uyuşmuştu. Ben yine şanslı sayılırdım Gökçek üç parmağıyla uğraşmak zorundaydı. Balıkların yerini söyleyip ıslaklığımdan biran önce kurtulmayı düşündüm. Diğer grup suya giriyordu.

Ben arabalara ulaştığımda herkes çoktan kurulanmıştı. Yüzeydeki kabarcıkları izlemeliydim. Onları suyun üzerinde tekrar görünceye kadar öylece baktım.

* Salda gölü jeolojik anlamda ilk detaylı bilimsel çalışmayı 1994 yılında yaşadı. Bu çalışmada CJR Braithwaite ve Veysel Zedef, gölle ilgili kimyasal ve yapısal özellikler anlatıldı. 1996 yılında yenilenen çalışma Sedimentary Geology dergisinde yayınlanmıştır.

Selçuk Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Jeoloji Bölümü'nden Veysel Zedef ve Maden Tetkik Arama Enstitüsü Jeoloji Daire Başkanı Evren Yazgan'a Salda dalışlarımız ve incelemelerimizde bize sağladıkları bilgiler ve Yeşilova Kaymakamlığı'na yardımlarından dolayı teşekkür ederiz.

Bu göl, gerçekten de canlıydı. Yüksek alkali oranı, magnezyum ve karbonat suda sürekli bir reaksiyona neden oluyorlardı. Bu reaksiyondan ısı açığa çıkıyordu. Bu kimyasal özellik şubat ayının ortasında ve bu irtifada gölün donmasını engelliyordu. Bir fay hattına bitişen göl çanağının şekli sürekli değişiyor ve jeologların merakı hep taze kalıyordu. Bu göl bir sistem olarak yaşıyordu.

Deniz dalışlarımızda, o sadece kumla kaplı düzlüklerde dolaşmanın sıkıcılığı işte burada yoktu. Beyaz bir porselen tasın içine konmuş jöleye dalmak gibi bir durumdu bu aslında, ama bu jöle yaşıyordu. Bir sistem olarak inorganik canlılığını bize hissettirmişti.

Az sonra Salda gölünü arkamızda bırakmış dönüyorduk. Yolda karşılaştığımız Jandarma Komutanı çektiğimiz fotoğraflardan kendisine göndermemizi tembihledi. Onu bu kadar uğraştıran şu suyun altını merak ediyordu. "Soyadım Dalgıç, ama işte o kadar" diye şakalaştıktan sonra bizi uğurladı.

"Biliyor musunuz?" dedi Figen, "Hani iyi soğuktu, dondum ama doymadım. Şimdi tekrar dalabilirim." Kimse sesini çıkartmadı. Onaylıyorduk. Yazla birlikte kıyısında kuracağımız kampı hayal etmiştik bile.

UYARI: Salda gölü bugün sit alanı ilan edilmiş bir bölgenin içindedir. Buraya yapılacak dalışlarda yerel yönetimlerden izin alınması gerekmektedir.

Yüksek irtifada bulunmasının yanı sıra dip yapısından, kimyasal ve diğer fiziksel özelliklerinden ve kış aylarındaki soğuk su etkilerinden dolayı dalışların mutlaka yeterli eğitimi ve ekipmanı bulunan dalgıçlar tarafından yapılması gerekmektedir.

"Gider" adı verilen noktalar çoğu zaman derinliğin fazlalığı nedeniyle yüzeyden belli olmamakta fakat çok şiddetli emme etkisi göstermektedirler. Bu noktalardan mutlaka uzak durulması gereklidir.